

УДК 338.439.4:633.1:009.12 (477)
© 2016

О.М. КАРАМУШКА,
викладач

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
Україна
E-mail: 80504949768@rambler.ru
м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИКІВ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Визначено, що зерно для України – стратегічна ринкова продукція і є одним із основних джерел грошових надходжень більшості вітчизняних аграрних підприємств. Установлено, що рівень конкурентоспроможності виробників зерна значною мірою залежить від якості продукції, яку вони пропонують на внутрішньому і на зовнішньому ринках. Стверджується, що сьогодні для забезпечення належної якості продукції необхідно використати комплекс інновацій виробничого, продуктового і управлінського характеру, оптимальне планування якості та обсягів виробництва зерна з метою уникнення розбалансованості зернового ринку.

Ключові слова: виробники зернових культур, зерно, інновації, конкурентоспроможність, планування діяльності, якості продукції.

Постановка проблеми. Зерновиробництво є одним із найвагоміших напрямів аграрного сектору України. За сучасних реалій, коли майже всі сегменти національної економіки перебувають під дією кризових чинників, зерновий підкомплекс, з рекордним валовим виробництвом – 63 млн тонн, залишається прибутковим і валютозабезпечуючим бюджет України. Колосові культури складають до 50 % усього валового збору зерна і мають певні переваги перед іншими культурами зернового клину, а саме можливість вирощування озимої та ярої форм, що зменшує ризики недоотримання врожаю продовольчого зерна. Збереження позитивних тенденцій розвитку зернового підкомплексу та підвищення валового виробництва збіжжя можливе як за рахунок використання якісного насіння високопродуктивних сортів зернових колосових культур, так і за рахунок упровадження сучасних інноваційних підходів при виробництві зернових культур з дотриманням світових стандартів якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні розробки з теоретичних та практичних аспектів економічного розвитку підприємств зернового комплексу, проблем зниження виробничих витрат, збільшення прибутку та інноваційного оновлення аграрного сектору України належать таким видатним ученим, як В.Г. Андрійчук, С.С. Бакай, В.І. Бойко, Н.К. Васильєва, С.М. Кваша, Ю.Я. Лузан, М.Г. Лобас, С.І. Мельник, Л.Ю. Мельник, С.В. Мочерний, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак. Нові наукові рекомендації щодо застосування інноваційно-інвестиційних моделей розвитку аграрних підприємств висвітлено в роботах [1, 2, 7, 9]. Методи економіко-математичного моделювання дозволяють аналізувати перспективи розвитку аграрних підприємств [4, 10, 13, 15]. Проте в сучасних умовах господарювання виник ряд нових організаційно-економічних питань, які пов'язані із світовою ринковою інтеграцією, інноваційним розвитком та якістю продукції. Дослідження даних проблем і стало **метою наукової статті.**

Зерновиробництво забезпечує понад 25 % валової продукції аграрного сектору України. Вагому частку посівів зернових складають колосові культури (понад 60 %), зокрема, пшениця майже 40 % та ячмінь – 20 %. У валовому виробництві зернових колосових культур переважають аграрні підприємства, що вирощують понад 70 % від загального обсягу зерна.

Пшениця озима завжди користувалася високим попитом. Їй належить першість серед зернових колосових культур на теренах України. Її вирощування приносить щорічно 50 млрд грн доходу, є досить прибутковим, з рівнем рентабельності в середньому 11 % за останні 10 років [3, с. 4]. Щорічне збирання 23–25 млн т пшениці дає підстави Україні традиційно входити в ТОП-10 країн світу по обсягах її виробництва за експортного потенціалу близько 50 % від загального врожаю зерна (11,5 млн т). Але через природно-кліматичні умови України вирощування пшениці є ризиковим. У несприятливі роки зерновиробники збирають лише 15–16 млн т збіжжя, що призводить до втрат близько 18–20 млрд грн їх доходів [8, с. 80]. Через недотримання рекомендованих аграрних технологій та використання застарілих сортів агровиробники одержують лише 25–30 % від генетично можливої врожайності пшениці. Проте, навіть у сприятливі роки, її середня максимальна врожайність 40 ц/га нижча на 50 %, ніж у провідних країнах світу.

Низький рівень рентабельності пов'язаний в першу чергу з тим, що виробники товарного зерна наразі намагаються знизити свої витрати, економити на всьому, у тому числі й на якісному посівному матеріалі, який дає приріст урожаю. Це зумовлено передусім низькими закупівельними цінами на товарне зерно та неможливістю його зберігання протягом тривалого часу без втрати якості.

Тому зерновиробники будуть купувати якісне насіння зернових колосових культур лише у випадку, коли приріст урожаю буде перебивати витрати, які понесені на його вирощення.

Сьогодні ефективність функціонування будь-якого підприємства на ринку товарів

та послуг визначається рівнем його конкурентоспроможності, тобто здатності зерновиробників вирощувати якісну продукцію та реалізовувати її за цінами, нижчими, ніж аналогічне зерно в конкурентів. Для ефективною збутової діяльності виробникам зерна необхідне збереження якості власної продукції відповідно до світових стандартів.

Конкурентоспроможність пов'язана з двома показниками – рівнем цін та рівнем якості продукції, причому останній займає провідне місце, посуваючи продуктивність праці та економію ресурсів усіх видів.

Якісні показники продукції, як складові її конкурентоспроможності, забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі та є головним критерієм для покупця. Останнім часом питанням якості продукції приділяється виняткова увага у зв'язку із застосуванням інноваційно-інтенсивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

Якість продукції аграріїв (залежно від напрямку використання) – це сукупність її властивостей, що задовольняє потреби споживачів у продуктах харчування належного рівня; відповідає вимогам переробної промисловості та забезпечує тваринництво кормами з призначеним комплексом поживних речовин.

Поняття якості тісно пов'язане з поняттям технічного рівня продукції – відносної характеристики якості продукції, що базується на співвідношенні показників, які визначають її технічну досконалість, і відповідних базових показників.

Головна відмінність у вирощуванні зернових колосових культур відносно виробництва інших сільськогосподарських культур у цілому та зернових, зокрема, полягає в наявності озимої та ярої форм. Така особливість дозволяє знизити пікове матеріально-технічне і фінансове навантаження на підприємство стосовно проведення посівної кампанії, поділивши її на осінній та весняний періоди [5, с. 189].

Комплекс агротехнологічних заходів вирощування зернових колосових культур майже ідентичний у разі виробництва товарного зерна як пшениці, так і ячменю.

Для досягнення необхідної якості продукції зерновиробнику необхідно суворо дотримуватися комплексу агротехнічних прийомів, спрямованих на створення сприятливих умов для вирощування зерна [14, с. 226]. Однією з головних проблем при вирощуванні якісного збіжжя для підприємства є вибір сівозміни. Кращим попередником для посівів озимих зернових колосових є чорний і зайнятий пар, а це додаткові грошові витрати. Недопустимі послідовні посіви сортів однієї культури. Кращими попередниками для ячменю ярого є кукурудза, зернобобові, однорічні трави, картопля, для пшениці ярої – кукурудза на силос, горох, баштанні культури. По кращих попередниках отримують не тільки високий урожай, але, як правило, і якіснішу продукцію.

Залежно від попередника, обробіток ґрунту необхідно диференціювати. Агротехнічні прийоми під посіви зернових культур спрямовані насамперед на забезпечення достатньої кількості вологи у ґрунті, якісне подрібнення грудок і пожнивних решток, вирівнювання поверхні ґрунту, очищення поля від бур'янів, що сприятиме своєчасним дружним сходом.

Наступним важливим етапом досягнення необхідного рівня якості зерна є використання добрив. Застосування добрив на посівах озимих культур в оптимальних дозах сприяє інтенсивному початковому розвитку рослин, підвищенню зимостійкості, збільшенню густоти стеблостою, покращенню структури урожаю, що, безперечно, сприяє підвищенню врожайності та якості вирощеного зерна.

Безпосередньому виробництву якісного товарного зерна, згідно з технологічними картами, має передувати ретельне економічне планування та прогнозування його здійснення.

Серед основних причин нестабільності розвитку аграрного господарства в цілому, та зерновиробництва зокрема, можна зазначити послаблення уваги до планування та прогнозування ринкових ситуацій і основних параметрів розвитку аграрного сектору економіки в контексті сучасних досягнень науково-технічного прогресу. Відтак важ-

ливою умовою забезпечення стійкого інноваційного розвитку зернового господарства є планування якості та обсягів виробництва зерна з метою уникнення розбалансованості зернового ринку.

Центральною ланкою будь-якої системи управління підприємством та його підрозділами має стати планування виробничо-господарської діяльності. У процесі розроблення й удосконалення системи планів зерновиробника необхідно враховувати вплив чинників, які мають відношення до реальної економічної ситуації у діяльності аграрного виробництва.

Незважаючи на всі форми підприємницької діяльності, всім їм притаманні загально-економічні принципи господарювання, які дають підприємству змогу вчасно підготуватися та подолати потенційні труднощі, небезпеки та перепони в роботі.

Головна мета планування полягає у виокремленні цілей розвитку всього підприємства та кожної структурної одиниці окремо на певний проміжок часу; формуванні пріоритетних завдань, шляхів досягнення та строків їх реалізації; визначенні матеріально-технічної бази, трудових та грошових ресурсів, які необхідні для вирішення поставлених завдань [12, с. 11, 12].

Планування якості продукції зерновиробництва за допомогою сучасних комп'ютерних програм може стати запорукою його сталого й динамічного розвитку [11, с. 69]. Викладене в сукупності й характеризує в широкому розумінні сутність функції планування.

Подальшим важливим елементом підвищення конкурентоспроможності виробників зернових культур в Україні є використання трьох груп інновацій: виробничого, продуктового та управлінського характеру [6, с. 45].

Враховуючи накопичений вітчизняний і світовий досвід використання новітніх в аграрному виробництві, до основних напрямів інноваційної модернізації зерновиробників можна віднести:

1) оновлення, модернізацію й технічне переозброєння матеріально-технічної бази, зокрема використання новітньої техніки для вирощування та збирання зернових культур;

2) перехід до інтенсивних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій екологічного виробництва зернових культур для прямої сівби, підтримки і захисту посівів, зниження залежності врожаю від погодних умов;

3) використання нових сортів та гібридів, які забезпечать підвищення продуктивності та якості зерна, вирощування сортів підви-

щеного попиту, зокрема пивоварних сортів ячменю, твердих сортів пшениці тощо;

4) впровадження нових методів реалізації продукції шляхом створення клієнтської бази, поглиблення співпраці з постійними клієнтами та використання заходів нецінової конкуренції;

5) розширення ринку збуту продукції як в Україні, так і за її межами.

Висновки

Підвищення конкурентоспроможності виробників зернових культур є головним завданням діяльності підприємств даної галузі. З метою підтримки збалансованого природокористування при виробництві та реалізації зернових культур, які відповідають міжнародним стандартам якості, за сучасних реалій виникають нові завдання, націлені на інноваційне вдосконалення організації виробництва, зокрема комплексне використання трьох груп інновацій.

Якість продукції становить основу ефективного функціонування підприємства, забезпечує його конкурентні переваги. Для цього необхідно покращити систему вироб-

ництва та збуту продукції; впроваджувати нові енергозберігаючі технології вирощування, транспортування, зберігання та реалізації вирошеного зерна.

Нормативність технологічних карт та критеріїв якості встановлює вимоги до ефективності використання ресурсів та результатів господарювання зерновиробників. Управління цими процесами потребує застосування системи планування виробничо-господарської діяльності, сутність якого полягає в обґрунтуванні цілей і шляхів їх досягнення на основі визначення комплексу завдань та ефективних методів, способів і ресурсів, необхідних для їх виконання.

Бібліографія

1. Васильєва Н.К. Галузеві й регіональні аспекти інноваційно-інвестиційної моделі розвитку аграрних підприємств / Н.К. Васильєва // Держава та регіони. – 2011. – № 3. – С. 264–268. – (Серія: Економіка та підприємство).

2. Васильєва Н.К. Інтегрований інноваційно-інвестиційний розвиток аграрних підприємств із застосуванням інформаційних технологій / Н.К. Васильєва // Економічний простір. – 2011. – № 49. – С. 173–180.

3. Васильєва Н.К. Інформаційні технології як складова підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / Н.К. Васильєва // Агросвіт. – 2012. – № 24. – С. 3–7.

4. Васильєва Н.К. Прогнозування цін у галузі рослинництва в Україні та регіонах / Н.К. Васильєва // Економічний часопис–XXI. – 2013. – № 11–12 (2). – С. 26–29.

5. Карамушка О.М. Економічні підходи до вдосконалення виробництва насіння зернових колосових культур / О.М. Карамушка // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2009. – № 1. – С. 188–192.

6. Карамушка О.М. Інноваційний розвиток насінневих підприємств зернового підкомплексу / О.М. Карамушка // Агросвіт. – 2012. – № 21. – С. 44–49.

7. Карамушка О.М. Збалансована інноваційна підтримка підвищення ефективності використання капіталу насінневих підприємств / О.М. Карамушка // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1(151). – С. 181–185.

8. Карамушка О.М. Реалії ринку зернових колосових культур України / О.М. Карамушка // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і технології:

кроки в майбутнє – 2014” (27 лютого–05 березня 2014 р.). – Прага : Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2014. – Т. 8. – С. 80–81.

9. *Козачок Ю.І.* Напрями підвищення ефективності виробництва насіння кукурудзи на зерно / *Ю.І. Козачок* // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. – 2010. – № 1. – С. 188–191.

10. *Козачок Ю.І.* Матричні моделі мінімізації ризиків насінневих господарств / *Ю.І. Козачок* // Економічний простір. – 2010. – № 39. – С. 211–220.

11. *Кравець М.О.* Інформаційна підтримка обслуговуючої кооперації / *М.О. Кравець* // Молодий вчений. – 2016. – № 5(32). – С. 68–73.

12. *Мороз С.І.* Календарно-ресурсне управління витратами в рослин-

ництві / *С.І. Мороз* // Агросвіт. – 2014. – № 1. – С. 9–14.

13. *Самарець Н.М.* Використання економіко-математичних моделей транспортних задач для аграрних підприємств / *Н.М. Самарець, Є.М. Харченко* // Придніпровський научний вестник. – 2014. – № 1(148). – С. 68–72.

14. *Шрамко І.І.* Природне агровиробництво сільськогосподарських підприємств у концепції сталого розвитку / *І.І. Шрамко* // Молодий вчений. – № 4(31). – С. 224–227.

15. *Vasylieva N.K.* Economic and mathematical evaluation of Ukrainian agrarian market by branches / *N.K. Vasylieva, I.I. Vinichenko, L.I. Katan* // Економічний часопис–XXI. – 2015. – № 9–10. – С. 41–44.

Рецензент – доктор наук з державного управління,
професор **І.П. Приходько**